

Pokrof

OOSTERSE CHRISTENEN, KERKEN EN CULTUREN

JAARGANG 61

NUMMER 1

JAN-FEB 2014

3 Orthodoxen in Busan –

Henk van Doorn

De Armeens-apostolische katholikos Karekin II van Alle Armeniërs en twee Armeense bisschoppen op weg naar het openingsgebed van de Assemblee. De Armeens-apostolischen horen tot de grotere groep van zogeheten Oriëntaals-orthodoxen (Foto: Joanna Lindén-Montes/WCC).

6 Orthodoxe vrouwen tussen oude en nieuwe tradities –

Eva Raunistola-Juutinen

9 Oekraïne: interview

p. Lambrechts – Paul Brenninkmeijer

12 Meditatie: Oordeelt niet! –

Vader Pavel Adelgeim

15 Rooms-katholieke kerk Pskov –

Paul Baars

18 Recensie: ‘De Dirigent’ –

Josephien van Kessel

20 Korte Berichten

23 Byzantijnse liturgie I –

Paul Brenninkmeijer

In de eerste Pokrof van 2014 kunt u lezen over de orthodoxen op de assemblee van de Wereldraad in november jl. in Korea. Een Finse orthodoxe theoloog schrijft over de vrouw tussen oude en nieuwe traditie in haar kerk. P. Antoine Lambrechts wordt geïnterviewd over zijn oecumenische ervaringen in Oekraïne. Van de in 2013 vermoorde Russische priester Pavel Adelheim uit Pskov publiceren wij een tot meditatie bewerkte preek over niet-oordelen. De katholieke kerk in hetzelfde Pskov figureert eveneens in een bijdrage, gevolgd door een recensie van een film en een Russische ‘Matthäus Passion’. Na de ‘Korte Berichten’ is er de jaarlijkse opsomming van de Internetsites met informatie over oosterse vieringen in Nederland. We eindigen met de eerste ‘aflevering’ van een reeks over aspecten van de Byzantijnse liturgie, dit keer over de priestergewaden.

Veel inspiratie met deze nieuwe Pokrof,

Leo van Leijsen
redactiesecretaris

De illustraties op de omslag:

Voorzijde: Orthodoxen (vlnr Armeens-apostolisch katholikos Karekin II van Etsjmiadzin, Armenië, en Syrisch-orthodox aartsbisschop Matta Roham van Hassakeh, Syrië) bij het openingsgebed op 30 oktober 2013 van de tiende Assemblee van de Wereldraad van Kerken in Busan, Zuid-Korea (Foto: Peter Williams/WCC);

Achterzijde: Zondagmiddag in Busan: orthodoxe vrouwelijke gedelegeerden en kerkgangers in de orthodoxe kerk van de stad (Foto: H. Vogelaar).

Pokrof verschijnt vijfmaal per jaar en is een uitgave van de Katholieke Vereniging voor Oecumene Athanasius en Willibrord

Redactie: Paul Baars, Paul Brenninkmeijer, Dolf Bruinsma, Geert van Dartel, Josephien van Kessel, Dolf Langerhuizen (hoofdredacteur), Leo van Leijsen (redactiesecretaris), Heleen Murre-van den Berg, Katja Tolstaja, Huub Vogelaar, Laila Zahra.

Administratie en redactiesecretariaat:

Pokrof, Emmaplein 19^D,
5211VZ 's-Hertogenbosch, tel: 073-7370026,
e-mail: secretariaat@oecumene.nl, website:
<http://www.oecumene.nl/Publicaties/Pokrof>

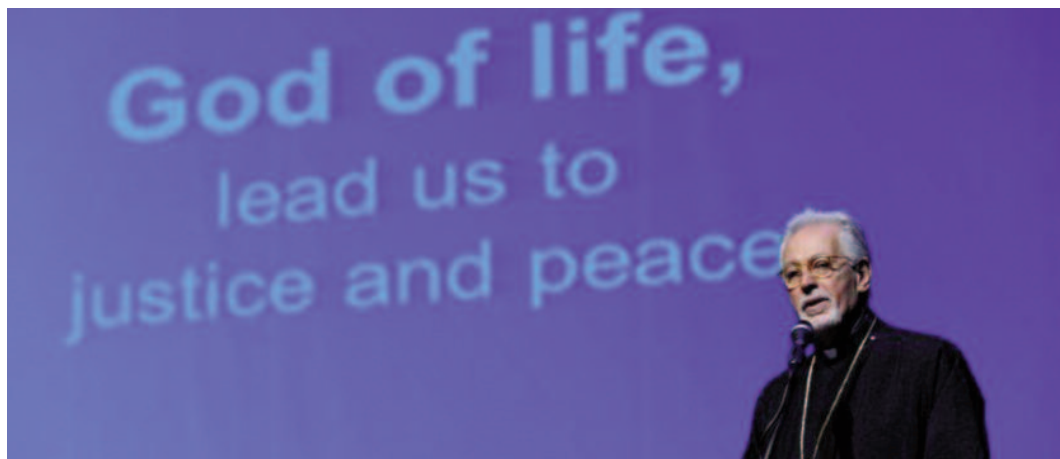
De auteurs zijn verantwoordelijk voor de inhoud van hun bijdragen en geven niet de mening van de redactie weer. De redactie is verantwoordelijk voor titels en tussenkopjes alsook voor foto's en hun onderschriften. Voor mogelijke onjuistheden in aankondigingen van liturgievieringen en evenementen kan de redactie niet aansprakelijk worden gesteld. De redactie behoudt zich het recht voor ingezonden reacties in te korten of niet te plaatsen.

Opzeggingen dienen vóór 1 december in 's-Hertogenbosch te geschieden, anders wordt men verondersteld abonnee te blijven.

De abonnementsprijs is €20,
giro IBAN: NL 61 INGB 0005679145
(BIC: INGBNL2A) t.n.v. Tijdschrift Pokrof,
's-Hertogenbosch.

Opmaak: VANDARTEL, Oss
Drukkerwerk: Van Stiphout, Helmond.

De Orthodoxe Kerken in Busan

Op woensdag 30 oktober 2013 begon de 10de Assemblee van de Wereldraad van Kerken in Busan, een miljoenenstad in het zuid-oosten van Korea, met een haven zo groot als die van Rotterdam. Midden in deze stad ligt een soort Jaarbeurscomplex. Zoals gebruikelijk bij de bijeenkomsten van de Wereldraad was er een hal bestemd voor gebed, een voor ontmoeting met allerlei groepen die het gesprek over Kerk en wereld van belang vinden (in het Koreaans 'Madang') en een voor overleg van de delegaties (business). Daarnaast was er een auditorium waar de plenaire bijeenkomsten plaatsvonden. Thema was: 'God of life, lead us to justice and peace'¹. Ik mag dat wel, zo'n thema in gebedstaal, dat ons verlangens en onze onmacht uitdrukt.

Tijdens een bijeenkomst van katholieken (officiële vertegenwoordigers van het Vaticaan; aartsbisschop Andrew Yeom Sou-jeong van Seoul; theologen die meewerken

Aartsbisschop Dr. Vicken Aykazian van de Armeens-apostolische kerk in de VS, op de zitting over het (op de achtergrond zichtbare) motto van de Assemblee (Foto: Peter Williams/WCC).

in *Faith and Order* of op andere plaatsen; katholieken die meewerkten in de Madang-hal, o.a. van IKV-Pax Christi; gewone 'observers' zoals ik) werd een beknopt FAQ document uitgedeeld, getiteld: "Why is the Catholic Church not a member of the World Council of Churches?" (Waarom is de Katholieke Kerk geen lid van de Wereldraad van Kerken?). Daarin stond te lezen dat "de orthodoxe leden aanvankelijk een minderheid waren in de Wereldraad van Kerken en dat hun theologische stellingnames vaak werden genegeerd". Volgens mij moet dat beeld bijgesteld worden. Ik zal dat in het vervolg duidelijk proberen te maken.

Beleid bepalen

Nooit eerder had ik een assemblee van de Wereldraad van Kerken bijgewoond. Wel heb ik ze vanaf Amsterdam 1948 gevolgd. Ze verschillen van landelijke of Europese kerkendagen of Acht Mei-manifestaties, ook van concilies. Natuurlijk wordt er het Kerk-zijn gezamenlijk gevierd, maar daarnaast zijn er ook beleidsbepalende elementen. Er wordt verantwoording afgelegd van wat er gebeurd is, ook financieel.

¹ Letterlijk: 'God van leven, leid ons naar gerechtigheid en vrede'. De Katholieke Vereniging voor Oecumene bezigde in haar publiciteit rond Busan het iets kortere motto: 'God van leven, leid ons naar recht en vrede'.

Orthodoxe deelnemers (Syrische traditie) uit India pauzeren in de Madang-hal (Foto: Teresiah Njoki/WCC).

De delegaties van de kerken doen op hun beurt suggesties waarmee beleid voor de komende jaren kan worden uitgestippeld. Zij bepalen met elkaar of en hoe documenten die vanuit het Centraal Comité van de Wereldraad zijn voorbereid, naar de kerken worden doorgezonden en besproken.

Oosters- en Oriëntaals-orthodoxen

Welke rol spelen de oosters-orthodoxe en oriëntaals-orthodoxe kerken daarbij?

Bij de oprichting van de Wereldraad waren voornamelijk protestantse en anglicaanse kerken betrokken. Er woonden slechts enkele orthodoxe kerken de oprichting van de Wereldraad bij en alleen het Oecumenisch patriarchaat van Constantinopel was echt mede-oprichter en lid.

In 1961 waren er dat op de Derde Assemblee in Nieuw Delhi heel wat meer, ook het patriarchaat van Moskou. Vele nationale oosters-orthodoxe en oriëntaals-orthodoxe kerken sloten zich bij de Wereldraad aan. Voor hen was dat geen probleem, juist omdat ze meestal nationaal georganiseerd waren. Daar had en heeft de Rooms-katholieke Kerk moeite mee. Zij beschouwt zich als een universele kerk, waar de lokale kerken of bisdommen onderdeel van vormen.

Dat er aanvankelijk weinig orthodoxe kerken lid werden had zeker ook te maken met de Koude Oorlog. De stem van de Orthodoxie werd echter niet veel luider in de Wereldraad bij het toemen van het aantal orthodoxe kerken dat lid werd. Onderling waren ze te zeer verdeeld. Met name de nieuwe orthodoxe kerken die in de niet-communistische landen gevormd werden door uit het oosten gevluchte gelovigen, waren de 'moeder'-kerken een doorn in het oog. Daar is in de loop der jaren verandering in gekomen. Dat was op deze 10^e Assemblee goed te merken. Er

was geen sprake meer van een protestantse dominantie, zoals 25 jaar geleden. Van grote invloed is geweest het besluit van 30 jaar geleden, toen er voor het eerst een inter-orthodoxe consultatie plaatsvond vóór het begin van een assemblee. Dat gebeurt nog steeds. Op de assemblee wordt daar ook verslag van gedaan.

Wat volgens mij ook een grotere betrokkenheid gebracht heeft, is het feit dat niet uitsluitend bisschoppen en priesters lid van de delegaties zijn, maar ook leken. Ook zij voerden het woord. In de orthodoxe delegaties zaten heel wat leken, was mijn indruk. Zij namen geregeld het woord. Met name toen het ging over het Midden-Oosten. Het waren leken die vroegen om Noord-oost-Afrika (bedoeld was Egypte) als onderdeel van het Midden-Oosten te beschouwen. Dat gebied met een zeventienhonderdjarige presentie van het christendom verschilt nogal van de relatief jonge kerken in de rest van dat werelddeel.

Ook toen het ging over de Armeense genocide namen leken een prominente plaats in de discussies in. Er werd o.a. dringend gevraagd om op 24 april 2015 bij de honderdjarige herdenking van de genocide een internationale conferentie te houden en een biddag voor de slachtoffers.

Metropoliet Hilarion

Niet alleen bij politiek gevoelige onderwerpen kwam de grote betrokkenheid van de oosters-orthodoxe en oriëntaals-orthodoxe kerken tot uiting. Ook bij thema's op gebied van moraal en theologie. Dat bleek toen metropoliet Hilarion [Alfeyev], de verantwoordelijke voor de externe relaties van het Russisch-orthodoxe patriarchaat van Moskou, een toespraak mocht houden in de zogeheten *Businesshall* waar de delegaties bijeen waren. Hij onderstreepte in een opmerkelijke toespraak de rol van de Wereldraad van Kerken als instrument voor samenwerking tussen de christelijke kerken. Tegelijk stelde hij vast dat vele christelijke gemeenschappen veeleer verdeeld raken in plaats van zich te verenigen. "Ook het oecumenische overlegorgaan zelf is onderhevig aan ernstige interne spanningen, door uiteenlopende visies op actuele uitdagingen"

De toespraak maakte veel tongen los. Daarom nog enkele citaten daaruit: “De Wereldraad van Kerken blijft een uniek instrument van onderlinge christelijke samenwerking dat zijn gelijke niet heeft in de wereld. De vraag is wel hoe effectief dit instrument is. Met spijt in het hart moeten we constateren dat ondanks alle pogingen om christenen van verschillende denominaties dichter bij elkaar te brengen binnen het christendom, er nauwelijks splitsingen verdwijnen en er zelfs nieuwe bij komen.

De huidige situatie vraagt van ons meer doortastendheid, grotere samenhang en meer dynamiek. En vooral vraagt het een heroriëntering van de fundamentele doelen van onze inzet, een verleggen van prioriteiten bij onze discussie en handelingen. Terwijl we doorgaan met discussiëren over onze verschillen in de comfortabele sfeer van conferenties en theologische discussies, klinkt steeds duidelijker de vraag: zal de christelijke beschaving overleven?

Ik wil aandacht vragen voor twee fundamentele uitdagingen, waarmee de christenheid geconfronteerd wordt, zij het in verschillende mate.

De eerste is die van het militante secularisme dat aan kracht wint in de zogeheten ontwikkelde landen, vooral in Europa en Amerika.

De tweede is die van het radicale islamisme dat een bedreiging vormt voor het voortbestaan van het christendom in een aantal regio's in de wereld, vooral in het Midden-Oosten, maar ook in enkele gebieden van Azië en Afrika”.

Gedachten bij de uitdagingen

Een paar zinnen over de eerste uitdaging; het zijn bijna letterlijk de woorden van Hilarion. De Kerk spreekt zich uit tegen iedere vorm van discriminatie, maar moet niettemin vasthouden aan het traditionele christelijke begrip van het huwelijk als een verbond tussen man en vrouw, met de meest belangrijke taak de geboorte en het opvoeden van kinderen. Het is juist dit begrip van het huwelijk dat we vinden in het bijbelse verhaal over het eerste gezin, van Adam en Eva. Datzelfde begrip vinden we in het Evangelie en de Brieven. De Bijbel kent geen andere vormen van huwelijk.

En ook een paar zinnen over de tweede uitdaging, de uitdaging van de kant van radicalisme op religieuze gronden, in het bijzonder van het radicale islamisme. Ik gebruik bewust de term islamisme. Dat radicalisme is niet hetzelfde als de Islam. In veel opzichten is het er zelfs aan tegengesteld. Islam is een godsdienst van vrede en in staat tot coëxistentie met andere religieu-

ze tradities, zoals dat bijvoorbeeld blijkt in het eeuwenlange vreedzame samenleven van christenen en moslims in Rusland.

De toespraak van aartsbisschop Hilarion, de hoogste verantwoordelijke voor oecumenische betrekkingen van het Moskouse patriarchaat, zal ook de betrokkenheid van de orthodoxe kerken op elkaar versterkt hebben. Zijn pleidooi voor het gezin, zijn verwijtende woorden aan het westen dat de secularisatie zo bevordert heeft, zijn veroordeling van de formele erkenning van homoseksuele relaties als gelijk aan het man-vrouw-huwelijk en met dezelfde rechten (b.v. rond adoptie), maakte hem tijdens ‘Busan’ tot een spraakmakende figuur binnen de orthodoxe wereld. Daar kon het pleidooi voor de bescherming van Moeder Aarde van de Oecumenisch patriarch niet tegenop.

Wereldraad belangrijk voor orthodoxen

Veelzeggend was ook dat de eindstemmingen op vrijdag 8 november bijna een uur uitliepen, met name vanwege een document over de presentie van christenen in het Midden-Oosten en een over de Armeense Volkerenmoord. Zo werd duidelijk dat de orthodoxe kerken de Wereldraad als een belangrijke plek zien voor onderling gesprek en voor gesprek met de gehele christenheid.

Dat is ook de belangrijkste observatie van drs Huub Vogelaar, docent ‘wereldchristendom’ aan het Hoger Instituut voor Protestants Godsdiensonderwijs in Brussel: “De positieve participatie van de oosters-orthodoxen, met name van oriëntaals-orthodoxen... Hun aanwezigheid was goed zichtbaar, ze leidden veel vergaderingen, lieten zich gemakkelijk fotograferen - ze leken wel aaibaar - en onderhielden zich opvallend gemakkelijk met niet-orthodoxen”.

Voor mij is die positieve participatie een teken van een gegroeid zelfbewustzijn van de Orthodoxie op oecumenisch terrein. Het aanbieden van een prachtige Pinkstericoon na de slotviering bij de altaartafel in de Gebedshal aan de Koreaanse Raad van Kerken was daar ook een teken van.

Henk van Doorn

Henk van Doorn is priester van het aartsbisdom Utrecht, voorzitter van de Katholieke Vereniging voor Oecumene en was waarnemer vanuit de Rooms-katholieke Kerk op de tiende Assemblee van de Wereldraad in Busan.

Orthodoxe vrouwen tussen oude en nieuwe tradities

Dr. Eeva Raunistola-Juutinen is een orthodoxe theologe uit Finland. De Fins-orthodoxe Kerk vormt er een religieuze minderheid, maar wordt wel als een van de twee nationale kerken van het land beschouwd (naast de Finse Lutherse Kerk, waarbij de meerderheid van de Finnen is aangesloten). Eeva Raunistola-Juutinen promoveerde in december 2012 in Joensuu aan de Universiteit van Oost-Finland. Haar proefschrift heeft als titel *Mother and Nun: the Orthodox image of women during the Ecumenical Decade of Women of the World Council of Churches, 1988-1998 (Moeder en non: het orthodoxe beeld van vrouwen tijdens het Oecumenische Decennium van de Vrouw van de Wereldraad van Kerken, 1988-1998)*. In onderstaand artikel reflecteert zij in de lijn van haar proefschrift over de plaats van de vrouw in de Orthodoxe Kerk.

Dr Eeva Raunistola-Juutinen, Fins-orthodox theologe
(Foto: archief E. Raunistola-Juutinen)

De dialoog over de positie van vrouwen is in meerdere kerken krachtiger geworden als gevolg van de feministische beweging. Sinds de jaren '70 van de vorige eeuw heeft de Wereldraad van Kerken meerdere bijeenkomsten georganiseerd waarbij de plaats van vrouwen in de kerk grondig is besproken. De eerste vergadering van de Orthodoxe Kerk over de positie van vrouwen werd in 1976 in Roemenië gehouden op initiatief van de Wereldraad van Kerken.

Oecumenisch Decennium: Kerken Solidair met Vrouwen (1988-1998)

Ongeveer tien jaar later organiseerde de Wereldraad van Kerken het *Oecumenisch Decennium: Kerken Solidair met Vrouwen (1988-1998)*. Als gevolg van dit Oecumenisch Decennium is de dialoog over de status van vrouwen uitgegroeid tot een vast onderdeel van de oecumenische bewe-

ging. Daarmee moesten ook de orthodoxe lidkerken van de Wereldraad van Kerken de daarbij behorende vragen en uitdagingen beantwoorden.

Kritische participatie

Al vanaf het begin van het Oecumenisch Decennium stonden sommige vertegenwoordigers van de Orthodoxe Kerk sceptisch tegenover het initiatief. Zij vermoedden dat het Oecumenisch Decennium de relaties tussen de kerken negatief zou kunnen beïnvloeden. Zoals bekend uit de geschiedenis bereikte de kritiek van de orthodoxe lidkerken op de Wereldraad van Kerken een hoogtepunt op de Assemblée in Harare in 1998. Deze kritiek viel samen met het einde van het Oecumenisch Decennium. Na Harare volgde een periode die bekend staat als de zogeheten oecumenische winter. Enkele orthodoxe kerken beëindigden hun lidmaatschap van de Wereldraad van Kerken, terwijl andere orthodoxe kerken duidelijk hun onvrede uitten met de programma's, de activiteiten en de wijze van besluitvorming van de Wereldraad van Kerken.

De kritiek richtte zich onder andere op vraagstukken rond seksualiteit en onderwerpen die met vrouwen hadden te maken.

Canonieke Traditie

Voor mijn onderzoek bestudeerde ik het beeld van vrouwen in de orthodoxe theologische manier van redeneren. De bronnen voor de voornaamste gegevens voor mijn onderzoek waren de documenten van orthodoxe kerken over het Oecumenisch Decennium: *Kerken Solidair met Vrouwen*. Bovendien gebruikte ik het materiaal van Pan-Orthodoxe vergaderingen die voorafgingen aan het Oecumenisch Decennium. Het was immers onder auspiciën van de Wereldraad van Kerken dat op deze bijeenkomsten de positie van vrouwen in de Orthodoxe Kerk werd bestudeerd. In reactie op nieuwe uitdagingen beroept de Orthodoxe Kerk zich vaak op de Traditie. Bovendien worden moeilijke onderwerpen vaak met een beroep op Traditie gerechtvaardigd. Ik heb Traditie beperkt tot de canonieke traditie, betrekking hebbende op het kerkelijk recht dat is gebaseerd op de besluiten van de Oecumenische Concilies (325-787) en zogeheten lokale synodes, alsook op de disciplinaire maatregelen, canones (= kerkelijke wetten), die bij het oplossen van problemen in de Orthodoxe Kerk een centrale rol vervullen.

Onreinheid

De werkwijze bij mijn studie was de volgende: een onderwerp uit het onderzoeksmateriaal werd vanuit het gezichtspunt van de canonieke traditie gepresenteerd en bereflecteerd. Dit had tot doel een volledige analyse te maken van het orthodoxe beeld over vrouwen en hoe dit beeld eruit ziet in de spiegel van de Traditie. Wat opviel was dat vooral het beeld van vrouwen als moeder en kloosterzuster werden benadrukt. Uit mijn onderzoek bleek dat de standpunten van de canonieke traditie en het bronnenmateriaal (de gegevens uit de orthodoxe consultaties over de vrouw) niet geheel overeenkwamen. De tegenstrijdigheid of spanning tussen traditie en praktijk is aanwezig in de discussies en presentaties, maar staat niet duidelijk vermeld in de slotdocumenten. De vragen rond 'onreinheid' bij vrouwen - in verband met menstruatie en bevalling - zijn daarvan een voorbeeld. De canones zijn er duidelijk over, maar het is veelzeggend dat de oudste wetten strikt afwijzend staan tegenover onreinheid. Maar de argumenten over onreinheid van vroeger (tot in de jaren '60) waarmee de wijding van vrouwen werd afgewezen,

zijn niet meer te vinden in de huidige onderzoeksgegevens. Niettemin versterken rituelen met betrekking tot vrouwelijke fysiologie zoals de zegen in de kerk na het herstel van de bevaling, nog altijd het idee van de primaire rol van de vrouw als moeder en het besef dat de vrouw nauw verbonden is met de natuur.

Een ander veel gebruikt argument rond de wijding van vrouwen is de claim van de iconische gelijkens van de priester en Christus, die zodanig wordt geïnterpreteerd dat uitsluitend mannen priester kunnen zijn. Deze kijk op iconische gelijkens is niet aanwezig in de Traditie, waar het functionalisme in de kerkdienst wordt benadrukt, terwijl het bronnenmateriaal de betekenis van de ontologie (leer van het zijn) beklemtoont.

Vrouwen als diaken

In protestantse kerken is het debat over de plaats van vrouwen duidelijk gekoppeld aan de wijding van vrouwen. In orthodoxe kerken zijn de discussies over vrouwen als diaken overeenkomstig. Hoewel het diaconaat van vrouwen in de orthodoxe kerken tegen de 11^e eeuw langzaam in onbruik raakte, is het nooit helemaal verdwenen. Deze traditie is in verschillende vormen blijven bestaan in vooral de oriëntaals-orthodoxe kerken. Het is interessant op te merken dat toen er tijdens het Oecumenisch Decennium werd gesproken over het diaconaat van vrouwen, het werd aangeduid als een *herinroductie* (of *restaura-*

Hoofdkantoor van de Fins-orthodoxe Kerk in Kuopio
(Foto: H. Vogelaar).

tie). De instelling van de vrouwelijke diaken of de historiciteit ervan werd dus meestal niet ter discussie gesteld. Anderzijds kan men gemakkelijk de indruk krijgen dat het wordt beschouwd als een soort concessie, als een aanbod in de plaats van de wijding tot priester, en duidelijk niet als een verloren gegane traditie. Intussen wordt er in orthodoxe kerken al decennia gesproken over het herstel van het diaconaat van vrouwen, maar is er nog niets concreets uit voortgekomen.

Het herstel van het vrouwelijk diaconaat gebaseerd op de canonieke traditie vindt unaniem steun in de onderzoeksgegevens, maar de aard van de rol en de positie van de priesterlijke hiërarchie hierbij is niet duidelijk. Het belangrijkste probleem lijkt te zijn wat de taak van de vrouwelijke diaken in de praktijk zou inhouden als het opnieuw werd opgericht. Zou het een liturgische taak zijn of om een sociale taak gaan? En in verband daarmee een volgend probleem: gaat het om een hogere wijding (*kheirotonia*) of om een lagere wijding (*kheirothesia*)? Professor Evangelos Theodorou (Universiteit van Athene) zei al in de jaren '40 dat de wijding van vrouwen als diaken een hogere wijding (*kheirotonia*) is. De discussies in de Orthodoxe Kerk hebben in elk geval aangetoond dat de vrouwelijke diaken strikt gezien niet verbonden is met het priesterschap noch gezien kan worden als een stap ernaar toe. Dat is dus precies tegenovergesteld aan het mannelijke diaconaat. Daarom vind ik dat er eerst een consensus moet worden gevonden over de plaats en de inhoud van de taak van de vrouwelijke diaken, voordat er gedacht kan worden aan het opnieuw instellen ervan.

Meerdere kerkelijke taken voor vrouwen

Tijdens het Oecumenisch Decennium werd ook gewezen op het belang van de bestaande kerkelijke taken die vrouwen al hebben als godsdienstleerkrachten, iconenschilders en voorzangers. Tot het priesterschap in de brede zin behoren ook hypodiakens, lezers en voorzangers. De Orthodoxe Kerk van Finland heeft sinds 1977 vrouwelijke voorzangers en op dit moment bestaat 90% van de studenten kerkmuziek uit vrouwen. Maar er werden ook nieuwe openingen geboden waarbij de taak van echtgenotes van priesters als zeer belangrijk wordt gezien. Deze speciale taak zou gepaard kunnen gaan met een zegen. Hoewel deze zogenaamde 'kleine moeder', de *maatuska*, of *presbytera* al een centrale rol speelt in het leven van de parochie, zou deze praktijk vanuit de traditie gezien onbekend en nieuw zijn. Uiteraard zijn lang niet alle vrouwen van priesters vanzelf-

sprekend blij met dit idee. De meeste van hen hebben hun eigen carrière en bovendien is de hele idee gebaseerd op een kerkstructuur die vrouwen bekijkt en waardeert vanuit het perspectief van mannen.

Tegengestelde bewegingen

Vrouwelijke diakens zijn een voorbeeld van een vergeten traditie. Het aanbieden van een zegen aan de echtgenoten van priesters is een voorbeeld van een tegengestelde beweging en probeert juist een nieuwe traditie te creëren. Het voorbeeld toont enerzijds aan dat de Traditie kan worden beschouwd als iets levends, maar dat anderzijds de wijding van vrouwen tot het priesterschap wordt gezien als onbekend in de Traditie.

Moeder en non

De huidige veelzijdigheid van de rol van vrouwen in de kerk en haar waarde worden naar voren gebracht. In dit proces wordt zowel de morele superioriteit van de vrouw benadrukt als de aan mannen ondergeschikte positie van vrouwen versterkt. Tevens wordt, naast het moederschap, het geestelijke moederschap, het ontwikkelen van monastieke activiteit alsook de educatieve en pedagogische rol van vrouwen benadrukt. Voorbeelden van vrouwelijke rolmodellen zijn de Moeder Gods (Theotokos) en de Parijse moniale uit de Russische emigratie, Maria Skobtsova (gestorven in 1945), die een gescheiden vrouw en de biologische moeder van haar kinderen was.

Wijding van vrouwen een open vraag

Kortom, het orthodoxe beeld van vrouwen lijkt sterk te zijn beïnvloed door culturele invloeden en tradities. De onderzoeksgegevens laten de culturele factoren zien die de plaats en het imago van vrouwen hebben beïnvloed met inbegrip van de segregatie naar geslacht, dat wordt beschouwd als zonde. De Orthodoxe Kerk mag dan wel krachtig nee zeggen tegen de wijding van vrouwen, maar de argumentatie erachter is niettemin een van de belangrijkste problemen in de discussies. Volgens de orthodoxe theologie heeft de Traditie paradoxale kenmerken zoals bestendigheid naast vitaliteit. Stilte is er een ander kenmerk van. Het zou misschien beter zijn om geen theologische uitspraken te construeren tegen de wijding van vrouwen, maar te zeggen: "Wij orthodoxen moeten de zaak in wezen als een open vraag beschouwen" (Kallistos Ware).

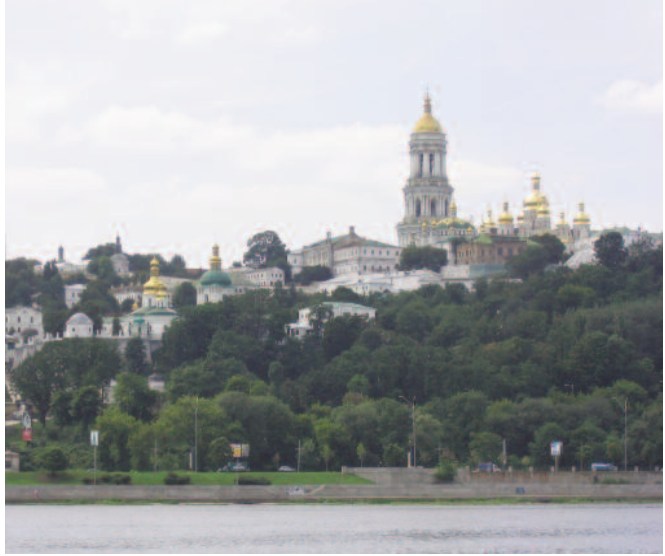
Dr. Eeva Raunistola-Juutinen

[Vertaling en bewerking Huub Vogelaar]

“Kennis van de historie leidt tot meer begrip”

Ervaringen van Antoine Lambrechts in Oekraïne

In een vorig artikel (Pokrof 2013-4, Chevetogne-special, pp 20-23) maakten we kennis met père Antoine Lambrechts OSB, monnik van Chevetogne. In datzelfde gesprek met Paul Brenninkmeijer werd ook uitvoerig stilgestaan bij de ingewikkelde kerkelijke situatie in Oekraïne.

Bij de vraag of de Grieks-katholieke Kerk daar een brugfunctie zou kunnen vervullen tussen de Rooms-katholieke Kerk en de Orthodoxe Kerken, tast père Antoine voorzichtig de mogelijkheden af.

Wat zijn uw ervaringen in Oekraïne?

“Ik bezocht Oekraïne voor het eerst in 1993. Na mijn theologiestudies in Louvain-la-Neuve was ik aan het Oosters Instituut in Rome Russische kerkgeschiedenis gaan studeren. Ik kreeg er les van zuster Sophia Senyk, een Oekraïense Grieks-katholieke moniale van de Orde der Basilianen. Zij gaf de hele geschiedenis van de Oekraïense Kerk, van de middeleeuwen tot vandaag, zowel die van de Orthodoxe als die van de Grieks-katholieke, een heel geleerde vrouw! Zo leerde ik de boeiende geschiedenis van dat land kennen. Na mijn studies zijn we per brief met elkaar in contact gebleven, en soms zagen we mekaar op een of ander congres.

Door haar leerde ik ook vader Mykola Makar kennen, toen een nog jonge Oekraïense Grieks-katholieke priester, die nu onder de monniksnaam Amvrosij orthodox parochiepriester is in Milaan. Vader Mykola had toen al een bewogen leven achter zich: hij is een echte geloofsgetuige uit de tijd van het stuiptrekkende communisme. Na zijn studies aan de orthodoxe theologische

Holenklooster te Kyiv (Kiev), gezien vanaf de rivier de Dnipro (Dnjepr) (Foto: Wikimedia Commons/N. Aepli).

Academie te Zagorsk, bij Moskou, moest hij naar zijn vaderland, Oekraïne, terugkeren, maar hij wilde er niet gewijd worden door de controversiële metropoliet Filaret (Denisenko). Hij dook toen onder en werd actief in de *samizdat*-wereld, die door clandestiene publicaties de eigenheid van de Oekraïense cultuur en Kerk verdedigde. Tijdens een achtervolging door de politie is hij toen ook een oog verloren. Uiteindelijk kon hij zich in de Verenigde Staten laten wijden door een Oekraïense Grieks-katholieke bisschop, die hem naar Rome stuurde voor verdere studies aan het Oosters Instituut. Daar leerde hij zuster Sophia Senyk kennen.”

Hartelijk

“Met hen beiden heb ik dan Oekraïne bezocht in 1993. Een betere begeleiding kon ik me niet indenken. We bezochten er zowel Grieks-katholieke als Orthodoxe parochies en instellingen. Alles was toen in opleving. In Kiev werden we heel hartelijk ontvangen in de Orthodoxe ‘Theologische Academie’, in het beroemde Holenklooster, en door metropoliet Volodymyr (Sabo-

P. Antoine Lambrechts osv van Chevetogne
(Foto: G. van Dartel).

dan), de vroegere rector en vriend van vader Mykola in Zagorsk. Het was voor beiden een indrukwekkend weerzien na vele jaren. Met vader Mykola, nu archimandriet Amvrosij, ben ik ook bevriend gebleven tot vandaag. In de late jaren '90 is hij naar de Orthodoxe Kerk teruggekeerd en is hij zelfs enkele jaren prorector geweest van de Theologische Academie van Kiev. Ook zuster Sophia zie ik nog regelmatig terug. Zij leeft nu als een orthodoxe moniale in het oecumenische klooster van Bose, bij Turijn.”

Vriendschap

“Tijdens die eerste kennismaking met de Oekraïense Kerk ben ik ook - heel toevallig - bevriend geraakt met Borys Gudziak, een kerkhistoricus van Harvard, die in de Oekraïne de Grieks-katholieke Kerk mee wilde heropbouwen. Hij is de oprichter en de eerste rector van de Oekraïense Katholieke Universiteit in Lviv. In zijn schaarse vrije tijd bezocht hij ook meermaals Chevetogne. In de zomer van vorig jaar werd hij tot bisschop gewijd voor de Grieks-katholieke parochies in West-Europa. Na zijn intronisatie in Parijs, december 2012, hebben de Oekraïense Grieks-katholieke bisschoppen hier in Chevetogne hun reguliere synode gehouden. In Kiev zijn we ook erg bevriend met professor Konstantin Sigov, een orthodoxe leek die filosofie geeft aan de Peter Mohyla-Universiteit. Hij heeft enkele jaren in Parijs gestudeerd en is er toen bevriend geraakt met Paul Ricœur. Hij heeft een grote gave voor het scheppen van

vriendschapsbanden. Ieder jaar in september organiseert hij een oecumenisch religieus-filosofisch congres in Kiev met deelname van orthodoxen, katholieken en andersdenkenden, echt open mensen. De opening vindt telkens plaats in de orthodoxe Theologische Academie, in het Holenklooster, in aanwezigheid van seminaristen, bisschoppen en metropoliëten, maar ook van de katholieke nuntius. In Kiev zijn soms dingen mogelijk die in Moskou of St. Petersburg nog ondenkbaar zouden zijn. Aan die congressen heeft ook meermaals Antoine Arjakovsky deelgenomen, een orthodox die lange tijd directeur was van het Oecumenisch Instituut aan de Katholieke Universiteit in Lviv. Hij is de kleinzoon van Dimitri Klepinin, orthodox priester in Parijs, die in een nazikamp omgekomen is en gecanoniseerd is als martelaar van de Orthodoxe Kerk. Door al deze vriendschappelijke contacten groeit er iets”.

Hoe kijkt u tegen de onderlinge verhoudingen tussen de kerken in Oekraïne aan? Zou de Grieks-katholieke Kerk een brugfunctie kunnen hebben in de oecumene tussen de Rooms-katholieke Kerk en de Orthodoxe Kerken?

“Een groot probleem voor de Grieks-katholieke kerk in Oekraïne is de onderlinge verdeeldheid van de Orthodoxe kerk. Er zijn drie verschillende kerken die mekaar wederzijds uitsluiten. Je kunt onmogelijk met alle drie tegelijk bevriend zijn. Nodig je de éne uit, dan laten de anderen het afweten. Grieks-katholieken moeten dus keuzes maken. Als brug kunnen ze alleen maar functioneren als ze zelf naar de Orthodoxie toe-groeien en ze ook in de ogen van de orthodoxen een geloofwaardige kerk zijn. Door latiniseren en juridische bepalingen van de rooms-katholieke kerk is dat soms een hindernis. Ze moeten leren samen te werken, samen te denken en samen te voelen. Er mag geen wederzijds wantrouwen zijn. Daarnaast spelen historische en psychologische factoren een rol. Wat is Oekraïense identiteit? De Oekraïne is vanaf de 16^e eeuw vaak vernederd geweest, eerst binnen het Pools-Litouws Gemenebest, waarbinnen de orthodoxen nauwelijks politieke rechten hadden. De Latijnse Kerk keek op de Byzantijnse Kerk neer, of ze nu Orthodox of Grieks-katholiek was. Alleen de Latijnse kerk was vertegenwoordigd in het parlement, contacten met Constantinopel en Moskou waren moeilijk. Door de Unie van Brest (1598) hoopten een aantal orthodoxe bisschoppen politieke rechten te verwerven om zich beter te kunnen weren tegen protestantse

of sektarische invloeden, in de hoop hun eigen identiteit te bewaren. Maar de Unie van Brest verdeelde de Orthodoxe Kerk. Later in de 16^e eeuw werd het oosten van de Oekraïne opgenomen in het Russische Rijk. De orthodoxen werden gerussificeerd en de Grieks-katholieken verloren allengs hun rechten: ofwel werden ze geïntegreerd in de Orthodoxe Kerk, ofwel gelatiniseerd in de Katholieke Kerk. In de 20^e eeuw, onder het communisme, werd de toestand er niet beter op. In 1946, onder Stalin, werd de Grieks-katholieke Kerk ingelijfd in de Orthodoxe Kerk, in een politiek georkestreerde pseudo-synode. Grieks-katholieke priesters werden officieel en uiterlijk orthodox, of werden gearresteerd. Dit heeft de orthodoxen en de Grieks-katholieken nog meer tegen elkaar opgezet. Veel Oekraïners zijn gedeporteerd naar Siberië. In 1991 werd Oekraïne onafhankelijk. Het land is cultureel verdeeld, met miljoenen Russisch sprekende burgers, die zich spontaan thuis voelen bij de Russische cultuur. In West-Oekraïne verklaarden een groot aantal orthodoxe priesters of parochies zich ‘opnieuw’ Grieks-katholiek. Parochies waren verdeeld en het kwam zelfs tot gewelddaden. Dit alles is niet in één keer ongedaan te maken. Deze historie is sterker dan de beste goede wil. Wij, als westerlingen, moeten daar begrip voor hebben.”

Uniatisme vroeger en nu

“In de Oekraïense Grieks-katholieke synode, die hier in december (2012, *red.*) vergaderde, zijn er nog bisschoppen die de vervolgingen onder het communisme zelf hebben meegemaakt. Anderen komen uit Canada of Amerika. Iemand als bisschop Borys Gudziak kan door zijn kennis als historicus een belangrijke rol spelen. Als bisschop in het westen kan hij ook makkelijker contact onderhouden met orthodoxe bisschoppen in het westen, en ook dat kan bijdragen tot betere verhoudingen met orthodoxe bisschoppen in Oekraïne zelf. Orthodoxen moeten ook inzien dat het ‘uniatisme’ uit de 16^e en 17^e eeuw niet hetzelfde is als nu. Latinisering is een bepaalde fase geweest die voorbij gaat. Er is een tegenbeweging aan de gang. Uniatisme als zieltjeswinnerij is ook officieel door de Katholieke Kerk verworpen. Vormen van uniatisme vind je trouwens ook binnen andere kerken. In het jaar 1800 nam de Russisch orthodoxe kerk een gedeelte van de afgescheiden Oud-gelovigen weer in zich op, de zogenaamde ‘Jedinovjertsy’ (letterlijk: “die van hetzelfde geloof”). Ze mochten hun oude ritus en gebruiken bewaren, maar hadden geen eigen ker-

Grieks-katholiek kerkgebouw in Vynnytsia, Oekraïne
(Foto: Wikimedia Commons).

kelijke status, ook geen eigen bisschoppen. Ze bleven gewoon een aparte ‘ritus’ binnen de kerk. In de Rooms-katholieke Kerk zie je nog hetzelfde, toen onlangs anglicaanse priesters binnen in de Rooms-katholieke Kerk werden opgenomen. Een dergelijke politiek zoekt geen oplossing voor de verdeeldheid ‘bij de ander’ en bevordert de ware oecumene niet, geen echte verzoening. Het woord brug kan misleidend zijn; een brug moet hier méér zijn dan een gewoon passief instrument dat men ‘gebruikt’. Het *samen* bestuderen van de gezamenlijke geschiedenis kan inzicht verschaffen en negatieve gevoelens overwinnen. Het gaat erom het standpunt van de ander te begrijpen. Ook anderen hebben vaak geleden door ons, zonder dat we ons daarvan bewust zijn. Er spelen vaak menselijke factoren een rol waarop kerkelijke canons, hoe oud ook, moeilijk vat hebben. Denk maar aan het geschil over de zeggingsmacht van de Russische Orthodoxe Kerk en het patriarchaat van Constantinopel in Estland. Het gaat erom, oog te krijgen voor de ingewikkeldheid van de problemen. In Chevetogne proberen we ons bewust te zijn van de vooroordelen die een rol spelen, en een eerlijke en onafhankelijke kijk op de kwesties te krijgen. Daarvoor moeten we nederig blijven. Veel meer kunnen we niet doen...”

Paul Brenninkmeijer

Christus Pantokrator ('Albeheerser') met zegenende rechterhand en het Woord in de andere hand. Oude Byzantijnse encaustische icoon van vóór het iconoclasmie uit het Grieks-orthodoxe Catharinaklooster in de Sinai (Egypte). De icoon is mede zo beroemd en geliefd omdat hij Christus - in weerwil van de naam ervan - niet zozeer afbeeldt als de Pantokrator, maar veeleer als de kwetsbare Minnaar.

‘Oordeelt niet’ (Mt. 7, 1)

“We komen allemaal op het moment dat we moeten verschijnen voor de rechterstoel van Christus”¹, schrijft de apostel Paulus. Iedereen zal zich moeten verantwoorden voor zijn levensloop. Na het overlijden komt ieder van ons voor de Troon van God en op het einde van de menselijke geschiedenis zal zich het Laatste Oordeel voltrekken. Dan wordt definitief beslist over de deelname van de mens aan het eeuwige leven. Daarom bidden wij elke dag weer “dat het einde van ons leven christelijk, smarteloos, zonder reden tot schaamte en vredig mogen zijn en om een goede verantwoording voor de vreeswekkende rechterstoel van Christus.”²

Vader Pavel Adelheim
(Foto: archief P.Baars/P. Adelheim).

Wat voor goed antwoord kunnen wij dan aan God geven? Want in ons gebed waren we te lui, en berouw kunnen we vaak niet tonen. We hebben geen respect voor het uithoudingsvermogen van de

martelaren en de heiligen. Realiseren we ons nog hoe zwaar de weg van Christus, onze Redder, door de Hof van Olijven was, toen tijdens zijn gebed “zijn bloed als druppels bloed op de grond druppelde”. Ook de martelaren gingen zo op dezelfde weg naar het Rijk Gods. Hun bloed bedekte hun laatste schreden op aarde. De heiligenlevens vertellen over deze ijveraars, die zelfs over bovenmenselijke krachten beschikten. Ze kwelden hun lichaam met vasten. De nachten brachten ze door in gebed zonder te slapen. Ze ijverden en volgden Christus na door hun kruis op zich te nemen tot de laatste dag van hun leven.

Hoe zit het met onze weg naar het Rijk Gods en wat voor goeds kunnen wij dan nog over onszelf getuigen tegenover God? Waar moeten we zoeken en onze hoop op verlossing voeden? Onze Heer Jezus Christus toont ons vandaag een eenvoudige en lichte weg tot de verlossing: “Oordeelt niet en je zult geen veroordeelde worden”. Christus eist van ons helemaal niet de heldendaden van de martelaren. Hij eist van ons geen ondraaglijke vastentijden, die je niet kunt volhouden. De Heer geeft ons slechts een heel eenvoudig gebod: “Oordeelt niet!”. In het

¹ Vader Pavel citeert de Bijbel in zijn preken niet letterlijk in het Kerkslavisch, zoals dat meestal in de liturgische viering gebeurt, maar omschrijft ze in modern Russisch.

² Gebed in alle belangrijke Orthodoxe diensten, bijvoorbeeld in de Vragende Litanie over de Gaven tijdens de Goddelijke Liturgie.

Gebed des Heren, het "Onze Vader" wordt aan de vergeving van de zonden ook de voorwaarde gesteld van een vergevingsgezind hart. Zulke woorden van Christus behouden hun waarde: "Hemel en aarde zullen vergaan, maar Mijn woord gaat door tot alles is volbracht".

Het kerkelijk boek *Lavsaiik*³ vertelt ons hoe een oude monnik overleed, terwijl zijn gelaat straalde van vreugde. Zijn medebroeders vroegen hem: "Heb je dan geen angst om voor het oordeel van God te komen?" Hij antwoordde: "Het is niet erg. Ik ken mijn zonden en ik heb berouw. Maar ik herinner mij ook de belofte van de Heer: oordeelt niet, en je zult geen veroordeelde worden. Tijdens mijn leven heb ik niemand veroordeeld. En nu geloof ik dat God mij – zoals Hij beloofd heeft – ook niet zal veroordelen, wanneer ik verschijn voor het Gelaat van God".

Wij kennen allen, broeders, onze zwaktes en tekortkomingen. We treuren over onze zonden. Maar als troost geeft het Heilig Evangelie ons hoop met de woorden van Christus: "Oordeelt niet, en je zult geen veroordeelde worden".

Vader Pavel Adelgeim

*Vader Pavel Adelgeim (*1938- † 5 augustus 2013) was aartspriester van de kerk van de Mirredragende Vrouwen te Pskov (Rusland). Deze preek hield hij op zondag 7 juli 2013.*

(Vertaling: Paul Baars)

³ Een boek met heiligenlevens, in het Latijn 'Historia Lausiaca' geheten, geschreven door bisschop Palladius (Palladius) die veel in Egypte gereisd had en rond 400 bisschop werd van Helenopolis in Bithynië.

Wedergeboorte in steen!?

De Rooms-katholieke Kerk in Pskov

De Russisch-orthodoxe Kerk is de belangrijkste kerk van Rusland. Ze hoort het meest bij zijn geschiedenis en identiteit. Maar je mag daarbij niet vergeten dat er eeuwenlang andere kerken in Rusland zijn geweest. Tsarina Catharina de Grote en haar opvolgers nodigden zelfs groepen buitenlanders uit naar Rusland om de Russische economie te stimuleren. Ze mochten hun eigen geloof, katholiek of protestant, behouden. Ze integreerden vaak goed in de samenleving en bekleedden soms hoge posities. Anderen, zoals de mennonieten in Siberië, hielden vast aan hun tradities en raakten geïsoleerd. Paul Baars heeft de geschiedenis van de Rooms-katholieke Kerk in Pskov onderzocht en bezoekt haar vrijwel elk jaar.

In 1803 kreeg Pskov zijn rooms-katholieke Drie-vuldigheidskerk, een groot gebouw in het centrum van de stad. Het was het kerkgebouw voor een grote, uitgestrekte parochie.

Het nieuwe rooms-katholieke parochiecentrum en kerkgebouw in aanbouw in de Plechanovstraat te Pskov rond 2005 (Foto: archief P.Baars).

Op een foto uit 1910 telde ik 115 kinderen, die dat jaar hun Eerste Communie deden! De parochianen waren vooral Poolse, Litouwse en Duitse immigranten. Er was wel argwaan en controle van de Orthodoxe Kerk en de Russische staat. In het provinciaal archief vond ik lijsten van de 'blagotsjini' (kerkelijke dekens) van de verschillende regio's. Ze moesten daarop het aantal katholieken en oudgelovigen in hun regio bijhouden. Verder hadden de katholieken in die tijd geen moeilijkheden. Haar eigen priesters hield de Orthodoxe Kerk trouwens net zo goed in de gaten! De dekens hielden ook andere lijsten bij met gegevens van elke parochie en elke priester met daarbij soms opmerkingen als: "ijverig", "dom", "drinkt" of "lui".

Gesloten en heropgericht

Ergens na 1925 is de kerk gesloten. Het gebouw staat er nog en is nu een school. Er bleven natuurlijk katholieken in Pskov wonen. In 1962 kwam het tot een overeenkomst tussen het Vaticaan en de Russisch-orthodoxe Kerk. Katholieken mochten, wanneer er geen katholieke kerk

De Poolse priester Adam met de toenmalige dirigent Olga en haar dochter in de huiskamer van de villa van de rooms-katholieke kerk te Pskov, rond 1995
(Foto: archief P.Baars).

was, in een orthodoxe parochie de sacramenten ontvangen. Enkele Poolse vrouwen in Pskov deden dat ook. Door de perestrojka kwam er weer ruimte voor een katholieke parochie. Dat gebeurde niet van buitenaf, maar van binnenuit. De uit Litouwen afkomstige mevrouw Markova deed in 1991 een oproep op de lokale radio. Ze vroeg iedereen die zich katholiek voelde, met haar contact op te nemen. Ze kreeg 70 reacties! Ze wist niet hoe ze het verder aan moest pakken. Een orthodoxe priestermonnik, vader Olec (Teoor), die zelf ook bezig was een kerk te openen, heeft haar geholpen met de formaliteiten. De historicus Natan Levin deed onderzoek naar de geschiedenis van de kerk en publiceerde dat. Een Duitse veteraan, de heer Halbach uit Neuss, ook een partnerstad van Pskov, kocht voor hen een villa aan de rand van de stad. De garage werd de kerk. Met veel moeite vond men ook een priester, Krzysztof Poharski, een in Rusland opgegroeide Pool.

Verloop van priesters

Krzysztof Poharski vertrok en werd opgevolgd door Adam, een jonge priester uit Polen. Ik had een zwak voor hem. Hij was enorm vriendelijk, eenvoudig en inspirerend. Wat mij betreft was dat de beste tijd van deze parochie, die toen niet alleen uit Litouwers en Polen bestond, maar ook uit enkele Russen. De relatie met de orthodoxen was redelijk goed. Maar Adam vertrok en werd opgevolgd door Krzysztof Karo-

lewski. Er kwamen en gingen ook diverse kapelaans. Met een van hen, Vladimír Timoshenko, een Oekraïense priester, kon ik ook goed opschieten. Hij was open en belangstellend en probeerde een charitatieve organisatie op te zetten. Vladimír vertrok en werd tijdelijk opgevolgd door Peter Anonzi uit Nigeria. Die vele persoonlijke wisselingen waren niet goed voor de parochie. Twee zusters Franciscanessen uit Polen zijn wel gebleven en proberen de caritas voort te zetten. Ze werden daarbij door de overheid tegengewerkt. Ze kregen geen toegang tot scholen en instellingen. Men geeft

nu alleen nog hulp aan de eigen oudere parochianen.

Toen ging het fout

Pastoor Krzysztof Karolewski bleef ook ondanks alle problemen. Ik respecteer hem daarom, maar kan niet goed met hem opschieten. Hij heeft een karikaturaal beeld van het Westen en van Nederland. Hij werd de bouwpastoor van Pskov. Met veel geld uit Canada en Duitsland werd een groot, nieuw kerkgebouw met een centrum neergezet in een moderne westerse stijl op een opvallende plaats, een heuvel in een idyllisch parklandschap langs het riviertje de Pskova. De stadsarchitect van Pskov, Sergej Michailov, was teleurgesteld. "De katholieken hebben recht op een goed gebouw. Maar moet het zo groot, in een stijl die helemaal niet past bij de omgeving?" Maar erger waren twee andere omstandigheden. Op een gegeven moment was het geld op. Het interieur van de kerk is nog steeds niet af. De diensten worden gehouden in de kelderruimte onder de kerk. En ten tweede: het aantal parochianen nam niet toe.

Als een molensteen om de nek

Elke avond heeft de parochie een eucharistieviering of rozenkransgebed, waarbij vijf mensen aanwezig zijn. Eén baboesjka zingt dan in het Pools of Russisch. Wanneer ze merkt dat ik sommige gezangen kan meezingen, gaat ze

stralen en herhaalt ze die nog eens voor mij. Ik heb in mijn katholieke opvoeding zo'n rozenkransgebed niet meer meegekregen. In Pskov heb ik het pas leren kennen. 's Zondags is er natuurlijk een Heilige Mis, waar tussen de 40 en 50 mensen komen. Als men de garage bij de villa wat groter had gemaakt, was alles opgelost geweest. Nu zit men met enorme vaste lasten en een gebouw dat niet af is. Ook toen ik Orthodox was geworden, bleef ik de parochie bezoeken. Maar met stijgende ergernis, want de gesprekken gingen nu vooral over geld. Ik ben beleefd gebleven. Maar we hebben vanuit Nijmegen niets gegeven. De gevraagde bedragen zijn voor de Stedenband Nijmegen-Pskov ook te groot. De Stedenband heeft wel kleinere sociale en educatieve kerkelijke projecten gesteund.

Waarom zo groot? Waren de verwachtingen te hoog, zoals bij iedereen in die tijd? Was het een prestigeproject? Men heeft dezelfde fout gemaakt als de Russisch-orthodoxe Kerk in het bisdom Pskov, die ook alles op de gebouwen heeft gegooid. Er zijn nu 35 Orthodoxe parochies in Pskov, waarvan de helft een moeizaam bestaan leidt: te weinig parochianen, te weinig koorzangers, enzovoorts. Het is een triomfalisme waarbij het uiterlijk vertoon en niet het innerlijke geloof centraal staat. Het is een wedergeboorte in steen. De schilder en kunstenaar Oleg Tsvetkov, zegt het zo: "Ze gaan van triomf naar triomf. Maar het is als een vallende ster: er ontstaat even een groot licht, dat weer snel in het niets verdwijnt". Ik krijg voor mijn mening ook wel steun van katholieken in Pskov. Wanneer ik vervoer nodig heb, bel ik Joeri, taxi-chauffeur en praktiserend katholiek. Hij is het met mij eens. Zelfs pastoor Krzysztof Karolewski begrijpt het nu, zegt men. Maar dat helpt niet meer. Het gebouw staat er. Door kamers te verhuren aan toeristen probeert men nog wat geld te vangen.

Absurde reactie

De reacties van de Russisch-orthodoxe Kerk en van het stadsbestuur van Pskov waren absurd. Op allerlei manieren probeerde men de nieuwbouw te voorkomen. De nieuwe kerk zou groter zijn dan de eigen Drie-eenheidskathedraal in het kremlin van Pskov. Alles werd nagemeten, maar het ontwerp van het katholieke kerkgebouw bleek 'gelukkig' 7 meter lager te zijn, wat trouwens nog erg hoog is. De toenmalige wethouder van cultuur, Ivan Kalinin, uitte de vrees, dat de katholieken vanuit de toren terroristische aanslagen zouden plegen (!). Men schreef

hierover brieven aan Poetin, maar zonder resultaat. Het gebouw kwam er toch. Nu stelt het stadsbestuur voor om het weer af te breken, omdat het niet zou passen in het bestemmingsplan. Metropoliet Jevzjevi van Pskov organiseerde in 2004 een processie rond de bouwplaats van de nieuwe katholieke kerk. De plaatselijke radio en TV waren aanwezig. Men bad tot God, dat Hij deze schandvlek met vuur uit de hemel zou vernietigen. Maar God was oecumenischer dan de metropoliet dacht. Er kwam geen vuur uit de hemel.

Oecumene

Het bisdom Pskov is niet representatief voor de hele Russisch-orthodoxe Kerk. Er zijn ook meer oecumenische personen, zoals archimandriet Zinon (Theodor). Maar helaas heeft ook hij, zo'n kleine twintig jaar geleden, bijgedragen aan verslechtering van de relatie tussen orthodoxen en katholieken in Pskov. Hij was van 1992 tot 1996 hegumen van het Mirozsjkij-klooster in de stad. Een groep Italiaanse katholieke priesters volgde bij hem een cursus iconenschilderen. Ze vierden in het klooster een katholieke eucharistie, waarbij archimandriet Zinon aanwezig was en te communie ging. Er volgde een enorme rel. Zinon werd weggestuurd. De plaatselijke contacten, die er waren tussen katholieken en Orthodoxen, braken af. Bijna niemand durfde het meer. Inhoudelijk heb ik begrip voor het standpunt van archimandriet Zinon, maar kerkpolitiek was het heel onverstandig.

Toch kan ik dit artikel positief afsluiten. Onlangs heeft de huidige gouverneur van de provincie Pskov zijn excuses aangeboden aan de katholieke kerk voor wat de laatste jaren gebeurd was. In september 2013 bezocht ik Pskov. Ik werd uitgenodigd voor een concert van de katholieke kerk. De Franse ambassade had een tournee door Rusland georganiseerd voor een Frans gregoriaans koor. Het was Krzysztof gelukt dat koor naar Pskov te halen. Hij had het heel oecumenisch aangepakt. Hij had protestanten en orthodoxe gelovigen en ambtsdraggers uitgenodigd, en die waren ook gekomen. De leden van een symfonie-orkest uit Moskou, dat toevallig in Pskov concerteerde, waren er ook. De kelder zat helemaal vol en het was een geweldige concert. Een nieuw begin voor de parochie, ook in haar contacten met andere kerken?

Paul Baars

Recensie: Het verhaal van de film 'De Dirigent'

Een succesvol dirigent staat op het punt om binnen afzienbare tijd met zijn orkest vanuit Rusland naar Jeruzalem vertrekken om een oratorium, de 'Mattheüs-Passie', uit te voeren. Tijdens dit gastoptreden ontwikkelen zich meerdere persoonlijke tragedies, zowel voor de Dirigent zelf als voor enkele solisten van het koor.

In de openingsscène krijgt de Dirigent een fax met een verpletterend bericht. De inhoud van het bericht is voor de toe-

De Dirigent (*Dirizjor*), Rusland, 2012.

Regisseur: Pavel Lungin.

Scenario: Pavel Lungin en Valerij Petsjejin.

Componist: Hilarion Alfeyev,

Belangrijkste acteurs: Vlasdas Bagdonas, Karen Badalov, Darja Moroz, Sergej Koltakov en Inga Strelkova-Oboldina

Speeltijd: 86 minuten.

De film *Dirizjor* is niet met Nederlandse ondertitels verschenen.

schouwer niet meteen duidelijk, maar we zien wel de uitwerking op de Dirigent. Hij huilt

niet, maar komt voor het eerst te laat op de repetitie. Hij besluit eerder naar Jeruzalem te gaan, in gezelschap van enkele solisten. Twee van de vier solisten vormen een echtpaar, waarvan de onderlinge relatie op het vliegveld Domodedova in Moskou al op scherp staat: de man komt alleen en checkt eerder in. Zijn vrouw vindt hem later in de transitruimte. In het vliegtuig hebben ze aparte plekken en hij begint al snel te flirten met een vrouwelijke pelgrim die met haar tweelingzontjes een verblijf in een klooster in het H. Land heeft geboekt. Hij nodigt haar uit voor het concert, wat in het vervolg door de manipulaties van zijn jaloerse vrouw onmogelijk wordt gemaakt. Eenmaal in Jeruzalem volgen we de Dirigent die een taxi neemt naar een vervallen pand waar jonge artistieke vrijbuiters leven. Nu blijkt hij op zoek te zijn naar zijn zoon. Zijn zoon Sasja is gestorven: zelfmoord, naar men zegt. De vrienden vragen geld voor de begrafenis. De vader gaat daarop tegen hen tekeer. De relatie met zijn zoon blijkt daaruit te hebben bestaan: geld geven, want werken deed hij niet. De vriendenkring wil vervolgens een schilderij aan de vader verkopen om diens zoon met de opbrengst daarvan te kunnen begraven. De zoon heeft op het schilderij het lichaam van de dode Christus geschilderd, liggend, met als hoofd het hoofd van zijn eigen vader.

Woord, beeld en muziek

Het is een alledaags verhaal, een verhaal over de relaties tussen ouders en kinderen, tussen echtelieden en tussen collega's. Het verhaal wordt niet met woorden maar in beelden en vooral door de muziek verteld. Het Oratorium van de Mattheüs-Passie is één van de hoofdrolspelers van de film, net als de stad Jeruzalem. De indrukwekkende muziek is gecomponeerd door hedendaags metropoliet Hilarion [Alfejev] van Volokalamsk, (geb. 1966), toen nog gewoon priester van de Russisch-orthodoxe parochie in Wenen. Momenteel is hij voorzitter van het departement voor externe kerkrelaties en permanent lid van de Heilige Synode van het Moskous Patriarchaat. Het Oratorium werd vanaf 2007 met veel succes opgevoerd in onder meer Moskou, Melbourne en Rome.

Metropoliet Hilarion verzocht de regisseur om een film te maken op zijn muziek, met beelden van kerken en van fresco's uit de oude en half ingestorte kloosters van Servië en Montenegro. De regisseur maakte er echter geen documentaire van, maar een film over de innerlijke leef-

† Russisch-orthodox aartsbisschop Hilarion [Alfejev].

wereld van een man en zijn geestelijke crisis en bekering.

De film is niet specifiek religieus te noemen, maar er zijn talloze elementen in de film die naar de Bijbel en naar religie verwijzen, met als centraal element het lijdensverhaal van Christus, het thema van het Oratorium. Er komen tevens associaties met de parabel van de Verloren Zoon op; met Abrahams zoenoffer; met het verraad van Judas, en met Jezus' intocht in Jeruzalem, maar er zijn ook actuele verwijzingen: de harteloze dirigent die tot inkeer komt in een Russisch-orthodoxe kerk; de atheïstische mannelijke solist, die een klein kruisje ter bescherming van zijn vrouw krijgt; de vrouwelijke pelgrim die in het klooster logeert, haar zontjes op de markt kwijtraakt en dodelijk gewond raakt door een Palestijnse zelfmoordterrorist.

De regisseur over de film

De film heeft de vorm van een oratorium, met allerlei episodes die ook in beeld met elkaar verweven zijn. In een interview met Kinopoisk (letterlijk: 'zoektocht naar films', een website met veel filmrecensies, zie www.kinopoisk.ru) vertelt Pavel Lungin – ook regisseur van de wél

expliciet religieuze film *Ostrov* (Eiland, 2006) – dat het thema van zijn film schaamte en bekering is. De film gaat over een man die door een crisis gaat. Volgens de regisseur zijn crises belangrijk voor individuele mensen en voor de maatschappij: alleen door een crisis is ontwikkeling mogelijk en kan iemand worden die hij ook moet zijn. De regisseur citeert in het interview de Russische filosoof Nikolaj Berdjajev, die schreef dat een gekwelde atheïst dichter bij God staat dan een zelfgenoegzame christen. Voor Lungin staat het verpletterende christelijke beeld van kruisiging en wedergeboorte symbool voor deze crisis en voor het eeuwige mysterie van het menselijk leven.

Het meest indrukwekkende aan deze film is ongetwijfeld die vereniging van de menselijke – al te menselijke – handelingen met de begeleidende en meevoerende geestelijke muziek. Er is een eenheid in de film die dreigend en consequent toewerkt naar een climax, ofschoon veel onduidelijk en onuitgesproken blijft, ook na een tweede bezichtiging: Is de zelfmoord van de zoon vergelijkbaar met de zelfmoord van de terrorist?

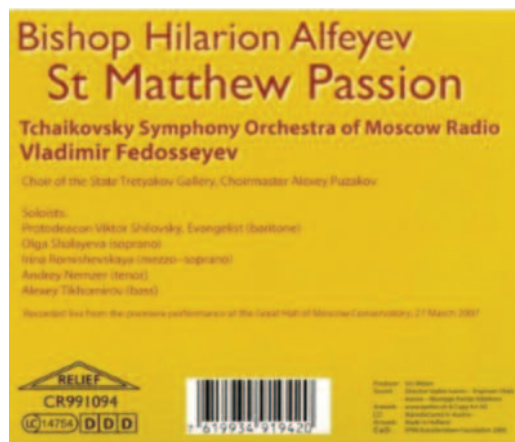
Waarom schilderde de zoon de dode Christus met het gezicht van zijn vader? Is de dirigent altijd die harteloze en dreigende man geweest in zijn relaties tot zoon, vrouw en ondergeschikten? Is hij weduwnaar of is zijn vrouw van hem gescheiden? Wil een vriendin van zijn zoon die de vader volgt tot in zijn Israëlitische hotelkamer en alleen Ivriet (modern Hebreeuws) spreekt, hem alleen maar troosten?

Het Oratorium

Het Oratorium van metropoliet Hilarion [Alfeyev] is de ziel van deze bijzondere film. Er is een duidelijke verwijzing naar westerse ‘passies’, met name naar de Matthäus Passion van Bach, zowel in de opbouw van het werk als in

het idioom dat Alfeyev gebruikt. Het koor zingt het lijdensverhaal in het Kerkslavisch. Zo brengt Alfeyev Orthodoxe en westerse elementen bij elkaar. Zonder de muziek was de film een aaneenschakeling van clichés geworden, waar deze nu meeslepend en treffend is. Waar de film niet mogelijk is zonder de muziek, is de muziek echter ook als een op zichzelf staand geheel zeer indrukwekkend. Helaas laat de film het Oratorium niet integraal horen en zijn daar fragmenten uit gekozen die een dienende rol vervullen bij de filmepisodes. Ook de volgorde van het oratorium werd om deze reden in de film aangepast. Alle redenen om de hele uitvoering op DVD aan te schaffen!

Josephien van Kessel
(Met dank aan Paul Baars)

Audio CD van het Oratorium Mattheüs Passie.
Componist: Hilarion Alfeyev.
Dirigent: Vladimir Fedossejev.
Uitvoerenden: Koor van de Staats Tretjakov Gallerij en Tsjaikovskij Symphonieorkest.
Te koop via Amazon.

STEUN HET VLUCHTELINGENWERK VAN CARITAS MIDDEN OOSTEN

In 2013 voerde de Katholieke Vereniging voor Oecumene actie voor hulp aan Syrische vluchtelingen die in het klooster Mardin werden opgevangen. Deze actie heeft in totaal €9.000 opgebracht die overgemaakt werden aan aartsbisschop Philoxenos Saliba Özmen van Mardin. Het vluchtelingendrama van Syrië is van ongekende omvang. Negen miljoen mensen zijn binnen en buiten Syrië op de vlucht. In 2014 gaat de KVVO door met het werven van steun voor de vluchtelingen van Syrië. Uw gave komt ten goede aan het vluchtelingenwerk van Caritas Midden Oosten. U kunt uw gift overmaken op rekening NL73 INGB 0001 0876 28, o.v.v. **Vluchtelingenwerk Caritas Midden-Oosten.** Hartelijk dank voor uw gift!

Geert van Dartel
Directeur KVVO

Katholieke Vereniging voor Oecumene
Emmaplein 19-D, 5211 VZ 's-Hertogenbosch
073-7370026, www.oecumene.nl

NIEUWE METROPOLIET ATHENAGORAS VAN BELGIË

De Heilige Synode van het Oecumenisch Patriarchaat van Constantinopel heeft eind november jl. bisschop Athenagoras (Peckstadt) uit België verkozen tot nieuwe Metropoliet van België en Exarch van Nederland en Luxemburg. Metropoliet Athenagoras werd geboren als Yves Peckstadt te Gent, als zoon van Ignace Peckstadt (advocaat en aartspriester

Grieks-orthodox metropoliet Athenagoras (Peckstadt) van België.

van de orthodoxe parochie van Gent) en Marie-Thérèse Janssens. Hij studeerde theologie aan de Aristoteles-Universiteit van Thessaloniki en aan het Oecumenisch Instituut van Bossey (Universiteit van Genève). In 1989 werd hij tot diaken gewijd en in 1996 tot priester. Hij heeft veel kerkelijk werk verricht, met name op het gebied van de oecumene. Nadat

hij door de Heilige Synode van het Oecumenisch Patriarchaat van Constantinopel tot hulpbisschop van de Metropoliet van België werd verkozen – met de titel van ‘Bisschop van Sinope’ – werd hij op 22 juni 2003 in de Brusselse Orthodoxe Kathedraal tot bisschop gewijd.

Het Orthodoxe Aartsbisdom van België en Exarchaat van Nederland en Luxemburg maakt deel uit van de jurisdictie van het Oecumenisch Patriarchaat van Constantinopel. Het werd opgericht in 1969 en telt 29 parochies (24 in België, 4 in Nederland en 1 in het Groot-Hertogdom Luxemburg), evenals een klein klooster. De zetel van het Aartsbisdom is Brussel. De nieuwe metropoliet zal ook de voorzitter zijn van Orthodoxe Bisschoppenconferentie van de Benelux, orgaan van alle orthodoxe bisschoppen die pastorale verantwoordelijkheden hebben op het territorium van de Benelux. De Orthodoxe Kerk in België telt vandaag ongeveer 100.000 gelovigen, waarvan de meerderheid behoort tot het Aartsbisdom van België. In Nederland zijn de gelovigen van dit Aartsbisdom ongeveer 15.000 en in Luxemburg 1.200 Griekse gelovigen.

PRESIDENT BIJ PAUS

Waarnemend president van Egypte, Adly Mansour heeft op 5 januari 2014 een bezoek gebracht aan de hoogste leider van de Koptisch-orthodoxe christenen, paus Tawadros II. De interim-president bezocht hem in zijn residentie bij de Sint-Marcuskathedraal in de wijk Abbassiya van de Egyptische hoofdstad Caïro. De reden voor het bezoek was het aanstaande kerstfeest, dinsdag 7 januari jl.

Naar schatting is 10 procent van de tachtig miljoen Egyptenaren christen. Ze behoren voor het overgrote deel tot de Koptische Orthodoxe Kerk, een van de oudste christelijke kerken. Kopten zijn in Egypte geregeld doelwit van geweld. In het kielzog van de afzetting van de vorige – islamistische – president Morsi, was er met name veel geweld tegen christenen van de kant van Moslimbroeders.

PRIMATEN NAAR ISTANBUL. PATRIARCH EN PAUS NAAR JERUZALEM

De oecumenische patriarch Bartholomaios van Constantinopel heeft begin januari de primaten van alle Orthodoxe Kerken opgeroepen om in maart bijeen te komen in Istanbul. Het doel is te vergaderen over de richtlijnen en het tijdschema van de voorbereidingscommissie van een panorthodoxe synode, die gepland staat voor 2015. Belangrijk onderwerp op de agenda van de bijeenkomst in maart is de universaliteit van de Kerk. Patriarch Bartholomaios zou zich zorgen maken over de gevolgen van de ‘localistische’ mentaliteit van sommige orthodoxe zusterkerken. Als zij niet uitstijgen boven hun nationale belangen en niet nauwer samenwerken ten aanzien van globale problemen, dan lopen zij gevaar zichzelf te marginaliseren. Op 26 mei van dit jaar zullen paus Franciscus en patriarch Bartholomaios van Constantinopel elkaar treffen in Jeruzalem. Dat doen zij ter herdenking van de historische ontmoeting van paus Paulus VI en patriarch Athenagoras op 5 januari 1964 in Jeruzalem.

KVVO NAAR DEN BOSCH
 De Katholieke Vereniging voor Oecumene Athanasius en Willibrord is in december jongstleden verhuisd naar 's-Hertogenbosch. Nadat men meer dan vier goede jaren gehuisd had in het pand van het Secretariaat van de Rooms-Katholieke Kerk (SRKK) te Utrecht,

werd dit verkocht. Bij het naarstig zoeken naar nieuwe kantoorruimte viel het oog op drie geschikte werkkamers, niet ver van CS Den Bosch, waarmee de KVVO terugkeerde naar de Brabantse hoofdstad. De KVVO is uitgever van het tijdschrift Pokrof, dat nu voortaan ook in Den Bosch is gevestigd. De

adresgegevens van het tijdschrift zijn voortaan: Pokrof, Emmaplein 19 D, 5211VZ 's-Hertogenbosch, tel: 073-7370026. Onveranderd zijn gebleven e-mail: secretariaat@oecumene.nl, en website: <http://www.oecumene.nl/Publicaties/Pokrof>.

AFSCHIEDSCOLLEGE HERMAN TEULE

Prof. Dr. H.G.B. Teule, hoogleraar Oosters Christendom aan de Radboud Universiteit en directeur/onderzoeker van het Instituut voor Oosters Christendom, beide te Nijmegen, houdt ter gelegenheid van zijn emeritaat een afscheidscollege.

Titel: 'Leven en dood (?) van de christenen in het Midden-Oosten'.

Tijd: Vrijdag 9 mei 2014, 15.00 uur.

Plaats: Aula Radboud Universiteit, Comeniuslaan 2, 6525HP Nijmegen.

Het afscheidscollege is voor ieder toegankelijk. Na afloop is er een informele receptie.

OOSTERSE LITURGIEVIERINGEN (ORTHODOXE EN KATHOLIEKE) IN NEDERLAND

Websites met adressen en tijdstippen

In elke eerste editie van een Pokrofjaargang verschijnt de (zo veel mogelijk bijgewerkte) lijst met e-mailadressen van orthodoxe en katholieke oosterse parochies, waar men de tijden van vieringen kan vinden.

Katholiek

- Byzantijnse Gemeenschappen (Pokrofgemeenschappen), Nederland: www.pokrof.nl
- Johannes van Damascus-gemeenschap, 's-Hertogenbosch: www.byzantijnsekapel.nl, 073-6148508 (mevr. M. Corsten)
- Nijmeegs Byzantijns Koor: www.hetnbk.nl,

j.vanderpost@planet.nl

- Utrechts Byzantijns Koor: www.utrechtsbyzantijnskoor.nl
- Tilburgs Byzantijns Koor: www.tilburgsbyzantijnskoor.nl
- Lysenkokoor (Nieuwegein): www.lysenko.nl
- Gemeenschap van de H. Wladimir (Hengelo, Ov.): www.wladimir-hengelo.nl
- Chaldeeuwse Kerk Nederland: www.ichk.nl/ (website geheel Arabischtaalg)
- Syrisch-katholieke Kerk Nederland: www.sykakerk.nl/ (website geheel Arabischtaalg)

Orthodox

- Oosters-orthodoxe Kerken, Nederland ~ Vereniging voor Orthodoxen 'H. Nikolaas van Myra': www.orthodoxen.nl, zie onder: 'Parochies', en daar bij

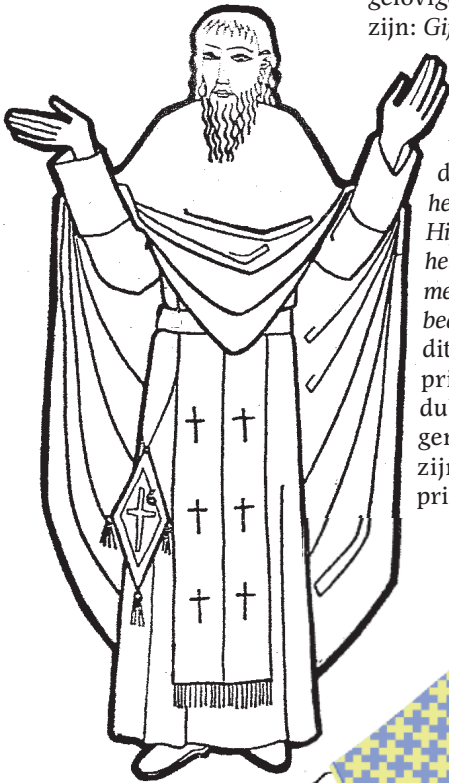
elke parochie onder zowel 'Diensten' als 'Website'.

- Assyrisch-apostolische Kerk van het Oosten, landelijke parochie Mar Benyamin (Zeist, Oldenzaal): <http://www.marbenyamin.nl/>
- Koptisch-orthodoxe Kerk, Nederland: <http://koptischekerk.nl/>, onder 'Koptische Kerken in NL'.
- Syrisch-orthodoxe Kerk, Nederland: <http://www.morephrem.com/nl/cms/>, zie onder: 'Parochies' en 'Klooster'.
- Ethiopisch-orthodoxe Kerk (landelijke parochie Debre Mewie St. Gebriel), Nederland: www.tewahedo.nl
- Eritrees-orthodoxe Kerk: <http://tewahdo.eu/>

Byzantijnse liturgie I

Kleding van de priester

De komende tijd zal Pokrof steeds op pagina 23 aandacht besteden aan aspecten van de Byzantijnse liturgie. Hieronder de eerste bijdrage.

meinese tunica en heeft een witte of andere lichte kleur, net als de albe van de priester in de Rooms-katholieke Kerk, en is een verwijzing naar de doop. De priester is allereerst een gedoopte, en door zijn witte kleding herinnert hij de gelovigen aan hun gedoopte zijn: *Gij allen die in Christus zijn gedoopt hebt u met Christus bekleed (Gal. 3,27)*. Bij het aandoen van het stichaar bidt de priester: *mijn ziel verheuge zich in de Heer, want Hij heeft mij bekleed met het gewaad van het heil en met het kleding der vreugde bedekt (Jes. 61,10)*. Over dit witte kleding draagt de priester een vrij brede dubbele stola, epitrichiel genoemd, als teken van zijn waardigheid als priester. Deze is versierd met zeven kruisen.

In bijna alle kerken is er speciale liturgische kleding. In de kerken van de Byzantijnse traditie heeft zich een eigen ontwikkeling voorgedaan die in grote lijnen lijkt op die in de Katholieke Kerk van de westerse traditie, maar toch ook verschillend is. De priester draagt over zijn toeg een stichaar. Dit heeft zich ontwikkeld uit de Ro-

Zes kruisen op gelijke hoogte in twee rijen tegenover elkaar herinneren aan de sacramenten of mysteriën die door de

priester worden voltrokken (alle, behalve de wijding tot het ambt, die door de bisschop geschiedt). Het bovenste kruis is achter in de nek, onder de halsopening. Bij het aankleden bidt de priester: *Gezegend is onze God, die zijn genade over zijn priesters als zalfolie uitgiet, vloeiend vanaf het hoofd over de baard, Aärons baard, tot op de zoom van zijn kleding. (Psalm 133,2)*. De stola wordt bijeengehouden door een gordel, zona, over het middel die op de rug wordt vastgesnoerd. Over de mouwen worden manchetten, epimanikia, gebonden. Over dit alles heen draagt de priester, in de liturgische kleuren, het feloon, overkleed of kazuifel, zonder mouwen met een ronde opening voor zijn hoofd en aan de voorkant ingekort. De Russen dragen een feloon waarvan de halsboord is opgehoogd. Net als het rooms-katholieke kazuifel heeft dit zich ontwikkeld uit de Romeinse reismantel. Dit rijk versierde bovenkleed is een 'koninklijk' gewaad, en symbool van het koninkrijk van God. De gelovigen in de kerk worden er door het zien van dit kleding aan herinnerd dat we het feest van Gods koninkrijk vieren. Als de priester de titel van aarts-priester heeft mag deze het epigonation, dragen, een ruitvormig kledingstuk dat uit de herderstas is voortgekomen en waarin een tekst, bijvoorbeeld de preek, bewaard werd. Het wordt wel met een zwaard vergeleken.

Paul Brenninkmeijer

Pokrof

is een uitgave van:
katholieke vereniging voor
oecumene athanasius
en willibrord

